

BİR SÖZLÜ TARİH ÇALIŞMASI; HALALCA ÖRNEĞİ*

Burçin SENGÖR, Gözde YÖRÜK, Murat BEKTAŞ**

Öz

Yerel tarih çalışmaları içerisinde köylerin gelişim çizgisini ele almak önemli bir yer tutmaktadır. Son yıllarda ivme kazanan bu çalışmalar sayesinde kırsal alanda yaşayan insanların tarih içerisindeki yeri ortaya konulmaya çalışılmakta, böylece dünden bugüne sıradan insanın değişimi ve toplumdaki rolü de belirenmiş olmaktadır. Bu bağlamda Halalca (Balıkesir) Mahallesi bu çalışmanın konusunu oluşturmuştur. Bugünkü idari yapılanmada mahalle olsa da bundan birkaç yıl önce ve tarihi süreç içerisinde köy olduğu için çalışmada köy olarak tanımlanacaktır. Bu çalışmada Halalca Köyü'nün Osmanlı belgelerinde ilk görüldüğü tarihten bu güne kadar olan tarihini ortaya koymak amaçlanmıştır. Halalca Köyü'nün Osmanlı tarihi içerisindeki serüveni incelenirken tahrir kayıtları, nüfus defterleri, temettuat defterleri, tereke kayıtları, mezar taşları ve köyde yer alan tarihi bulgular araştırmamızın ana verilerini oluşturmuştur. Tarihi bulguların yetersiz olduğu anlarda zamanı yaşayan insanın geçmişi anlama, dünden bugüne ve yarına tarihi bulgu bırakma heyecanı çalışmamızın şekillenmesinde en önemli faktördür. Bu durumun bir sonucu olarak tarihi yaşayan tanıklar konumuzun vazgeçilmez sözlü tarih kaynaklarıdır. Osmanlı'dan günümüze değişimin ve sürekliliğin anlaşılmasını hedefleyen bu çalışmada Halalca Köyü'nün demografik, ekonomik ve tarihi yapısı sözünü ettiğimiz kaynaklar kullanılarak değerlendirilmiştir.

Anahtar kelimeler: Halalca, tahrir, temettuat, sözlü tarih, yerel tarih.

A Study on Oral History of Halalca

Abstract

The development of villages is of significant importance within local history studies. Thanks to these studies that have been gaining momentum in recent years, researchers have been trying to reveal the historical status of people living in rural areas. Thus, the evolution and social role of common people is revealed from past to present. In this context Halalca District (Balıkesir) establishes the framework of this study. Even though it is a district in today's administrative structuring, it will be described as a village in this study due to the fact that it was a village a few years ago and throughout the historical process. The purpose of this study is to reveal the history of Halalca Village from the first records in

* Bu çalışma için kapı açan Yrd. Doç. Dr. Serdar Genç'e, mezar taşları ve tahrir okumalarımızda yardımcı olan Prof. Dr. Şenol Çelik'e teşekkürlerimizi sunuyoruz. Konukseverlikleri ve bu tarihi bilgileri bizimle paylaşmalarından dolayı Halalca halkına, özellikle bizimle tüm tarihi yerleri gezen Ali Gündoğan, İlker Bozbay ve eşine şükranlarımızı bildirmeyi bir borç biliyoruz.

** Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Yüksek Lisans Öğrencileri. burcins1453@hotmail.com; gozde_yoruk@outlook.com; muratalpe@hotmail.com.

Ottoman archives until now. When the historical adventure of Halalca Village in Ottoman history was analyzed, cadastral records, birth certificates, dividend books, estate accounts, gravestones and historical findings comprised the main data of our research. During the moments when the historical findings are inadequate, understanding the past of the people who lived in those times and the desire to pass the historical findings on to the next generation are the most important factor of our research. Accordingly, the witnesses of those times are the most essential oral source of our topic. In this study, which aims to demonstrate the evolution and sustainability from Ottoman times to present, demographical, economical and historical structure of Halalca Village has been evaluated by use of the aforementioned sources.

Keywords: Halalca, cadastral, dividend, oral history, local history.

Giriş

Tarih yazımı XX. yüzyılın başlarına kadar büyük adamların ve büyük siyasi olayların öyküsünü oluşturmaktaydı. Merkezi iktidarın çevresinde şekillenen tarih yazıcılığı insanların gündelik hayatlarıyla ilgilenmiyor adeta onları tarihin dışına atıyordu. Ranke ile birlikte şekillenen tarihin resmi belgelerle yazılması gerektiği fikri zamanla tepki toplamaya başlamıştır. İnsanı merkeze alan ve tarihi birçok disiplinle birlikte önemli bir bilim olarak kabul eden Annales Ekolü ile birlikte başlayan süreç, beraberinde o güne kadar tarih yazımında görülmeyen bir değişimi getirdi. Bu değişim birçok disiplinle işbirliğini ön görüyordu. Bunun yanında insan odaklı olduğu için kadınlar, çocuklar, deliler gibi belgeci tarih anlayışının ötelediği, görmezden geldiği konular tarihin ilgi alanına girdi.

Annales Ekolü'nün yarattığı etkinin yanında değişen dünya şartları yerel tarih yazımını ve buna paralel olarak da sözlü tarih kavramını ortaya arttı. Bugün insanı anlamak adına yerel tarih çalışmaları ve sözlü tarih çalışmaları hız kazanmaktadır. Elinizdeki bu çalışma sözlü tarihi içinde barındıran bir yerel tarih çalışması olarak değerlendirilmelidir. Çalışmanın amacı Halalca yerinde dünden bugüne insanların sosyal ve ekonomik olarak yaşantılarını anlamaya çalışarak bunu genel içinde anlamlandırmaktır. Araştırmanın diğer amacı ise Halalca Köyü'nün tarihi süreç içinde bulunduğu konumu elimizdeki veriler ile ortaya koymaktır. Bunu yaparken tahrir defterlerinden, temettuat kayıtlarından, nüfus defterlerinden, mezar taşlarından, köyde bulunan tarihi bulgularla birlikte köy halkı ile yapılan sözlü mülakatlardan yararlanmanın yanında, Balıkesir üzerine yapılmış araştırmalardan da faydalandık. Konumuzun merkezinde yer alan Halalca'ya dair yapılan müstakil bir çalışmanın olmaması, köyün Balıkesir'in eski köylerinden biri olması ve Balıkesir tarihinde önemli bir yere sahip olan Giridizâde Mehmet Paşa'nın çiftliğinin bu köyde bulunması bizi

bu köy ile ilgili araştırmaya sevk etmiştir. Araştırmamızda köyde yaşayanların tanıklığına başvurularak geleceğe veri bırakma gayesi güdülmüştür. Köyde bulunan tarihi yapılar incelenerek bunların yaşadığı değişim ve gördüğü ilgi/ilgisizlik gözler önüne serilmeye çalışılmıştır.

Çalışmamız sonunda Halalca örneğinden yola çıkarak tarihi süreçte insanların ekonomik yaşantılarında ne gibi değişimin yaşandığını anlayacak ve geçmişle bugün arasında bağlantıyı canlı tanıkların söylemleriyle birlikte kurmak amaçlanmıştır. Böylece çalışma Halalca örneğinden yola çıkarak bir yerel tarih çalışmasının tarihçiye yüklediği tarihi belgelere dayanma zorunluluğu ile geleceğe veri oluşturma bakımından önemli bir kaynak olan canlı tanıkların kullanıldığı sözlü tarih çalışması olmuştur.

Halalca'nın Konumu

Halalca Köyü Balıkesir'in doğusunda, Balıkesir Ovası'nda yer alan merkez köylerden birisidir. Batısında Balıkesir iline ismini veren ve merkezi olan Balıkesir şehri bulunmaktadır. Halalca'nın doğusunda Yakup Köy, kuzeyinde Kösel Köyü, güneydoğusunda Ova Köy, güneyinde ise eskiden köyün merkezi olan şimdilerde ise havaalanı olarak kullanılan Balıkesir Merkez Havaalanı yer almaktadır.

Halalca İsmi

Halalca Köyü'nün adı vesikalarda Helalca olarak görünmekle birlikte zaman içerisinde Halalca olarak değişmiştir. Okulda bulunan Okul Tarihçesi'nde eski ismi "ayın ilk doğuşunu gören köy" anlamında Hilalca olarak geçmektedir. Köyün ismi ile ilgili mülakatlarda köyün ismi halk tarafından Hilalci ve/veya Helalci olarak bilinmektedir.

Dedesı eski imam olan, kendisi ise çiftçilikle ve çobanlıkla uğraşmış olan 1936 doğumlu Ali GÜNDOĞAN Hilalci isminin nereden geldiği ile ilgili bildiklerini; "*Duyduklarımı anlatayım ben, Fatin Hoca hani o taşlar var ya gittiğiniz çayırdaki betonlar var böyle kademe kademe taşlar var piramit gibi, oraya geliyormuş orda eskiden şeylerinde böyle ağaç sokcek yerler var delikli oraya oturuyormuş, hava şeyisini ölçüyormuş. Fatin Hoca eski faytonla gelir gidirmiş, büyüklemeden duydum ben bunları... Fatin hoca ramazanın ilk günü koca saatin ordaki mazgaldan bakarmış burda hilali görürmüş hoca o zamanları, onun için bizim bu köyün adı Hilalci köyü.*" şeklinde bize aktarmıştır¹. 1930 doğumlu Semine ERGÜN, köyün adının ilk olarak "Hilalca" olarak geçtiğini büyüklerinden ve öğretmenlerinden duyduğunu, büyüklerinin de büyüklerden duyduğunu söylemiştir. Ayı hilal şeklinde gördüklerini, böylece köyün isminin önce "Hilalca" olduğunu, sonradan

¹ 25 Mayıs 2016 tarihli mülakat; Nurten Bayraktar, *Halalca Köyü Monografisi*, İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü Bitirme Tezi, 1963, s. 2'de Fatin Hoca olarak geçen kişiyi aslı Ermeni olan Kumpir Dede olarak aktarmaktadır.

Halalca olduğunu söylüyor². Adnan Yazan ise düşük bir rivayet olmakla birlikte; Paşa Cami yapılırken taşlarını köylüler dağlardan bedavaya taşıdığı için köye ismi bilinmeyen bir paşa tarafından "Helalci" olarak isim verildiğini söylemiştir³.

Köyün Kuruluşu

Köyün ne zaman kurulduğu ile ilgili kesin bir kayda ulaşılamamakla birlikte Halalca'ya ait en eski kayıt olan 1530 tarihli Muhasebe-i Vilayet-i Anadolu Defteri'nde "Karye-i Helalce" olarak geçen köyde Müslim 11 hane, 2 mücerred (bekar), gayrimüslim ise 22 hane, 5 mücerred kayıtlıdır⁴. Halalca 1573 tarihli Muhasebe-i Vilayet-i Anadolu Defteri'nde ise müslim 32 hane, 29 mücerred, gayrimüslim ise 29 hane, 1 mücerred kayıtlıdır⁵. 1840 tarihli temettuat kaydında köy 80 hane⁶ olarak gözükmektedir⁷. Bir rivayette ise köyün Fatih Sultan Mehmed döneminde Şeyh Lütfullah tarafından kurulduğu belirtilmektedir⁸. XVI. yüzyılda köy, Şeyh Lütfullah Mescidi Vakfı'nın gelirleri arasında görülmektedir⁹. XIX. yüzyılın ikinci yarısında ise 379 dönüm tarla ile köy Zağnos Paşa Vakfı gelirleri arasına dâhil edilmiştir¹⁰.

Köyün daha önceleri Ova Köy yakınlarında bir mevkiye kurulduğu rivayet edilmekle birlikte daha sonra yağmur yağdığı zamanlarda çok fazla su baskınları olması sebebiyle şu anda havaalanının sınırları içerisinde bulunan bölgeye ve yakınına bilinmeyen bir tarihte taşınmıştır. 1940'larda havaalanının yapımı¹¹ sırasında köyün eski yerinin istimlak edilmesi ile köy bugün Yeni Mahalle olarak adlandırılan köyün kuzeydoğusuna doğru kaymıştır. Bu istimlak sırasında eski yerleşim yerine ait mezarlık da ortadan kaldırılmıştır. Günümüzde havaalanına yakın bölge Eski Mahalle olarak bilinmektedir.

² 27 Mayıs 2016 tarihli mülakat.

³ 25 Mayıs 2016 tarihli mülakat.

⁴ Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), 166 No'lu Muhasebe-i Vilayet-i Anadolu Defteri 937/1530, Defteri Hakani Dizisi Yayın No: 27, Dizin ve Tıpkı Basım, Ankara 1995, s. 256.

⁵ Sezai Sevim, XVI. Yüzyılda Karasi Sancağı (Tahrir Defterlerine Göre), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi, 1993, s. 389.

⁶ Osmanlı'da hane kavramı, vergiye tabi olan esas nüfus birimini ifade etmektedir. Ayrıntılı bilgi için bkz: Nejat Göyünç, "Hane", TDVİA, XV, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., Ankara 1997, s. 552-553.

⁷ BOA. Maliye Varidat Temettuat (ML.VRD.TMT.), Nr. 7227, s. 141-148.

⁸ Nurten Bayraktar, a.g.t., s. 1.

⁹ Mustafa Murat Öntuğ, XVII. Yüzyılın İlk Yarısında Balıkesir Şehrinin Fiziki, Demografik ve Sosyo-Ekonomik Yapısı, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi, 2003, s. 89.

¹⁰ Resul Ekinci, Zağnos Paşa'nın Balıkesir'deki Vakıfları (16 Numaralı Zağnos Paşa Evkaf Defteri Transkripsiyonu ve Değerlendirilmesi H.1278-M.1862), Balıkesir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, 2011, s. 21, 26.

¹¹ Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA), Muamelat Genel Müdürlüğü(MGM.) 155-94-4/Ek: 122; Kararlar Daire Başkanlığı (KDB.) 98-39-10, 97-129-20, 108-41-11/Ek: 69.

Köyün Nüfus Yapısı ve Aileler

Osmanlı Devleti'nde nüfus araştırmaları açısından en önemli veriler başlangıçta tahrir¹² defterlerinde yer almaktadır. Tahrir defterlerinde vergi verenlerin ve erkeklerin kaydedildiğini biliyoruz. Kadınlar bu defterlere vergi veriyorlarsa kaydedilirlerdi. XVI. yüzyılda yapılan 1530 tarihli tahrirde toplam 33 hane 7 mücerredten oluşan köy, toplam nüfus olarak her hanede beş kişinin olduğu varsayılarak tahmini 172 kişidir¹³. 1573 tahririnde ise 62 hane ve 30 mücerred ile aynı hesaba göre köyün tahmini nüfusu 340 kişidir. Buna göre XVI. yüzyılın ikinci yarısında Halalca'nın nüfusu yüzde 98 oranında bir artış göstermiştir. Bu veri Braudel'in XVI. yüzyılın ikinci yarısında Akdeniz dünyasında ve Osmanlı Devleti'nde bir nüfus artışı yaşandığına dair izlenimlerini destekler niteliktedir¹⁴. Aynı dönemde Balıkesir şehrinde de nüfus yarı yarıya artmıştır¹⁵.

XIX. yüzyıldan itibaren değişen dünya şartları ve ihtiyaçlar daha düzenli bir nüfus sayımını gerekli kılmıştır. Bunun bir sonucu olarak Osmanlı ülkesinde 1831 yılında sayımlar yapılarak nüfus defterleri oluşturulmuştur. Erkeklerin yazıldığı bu sayımlar bir bölgenin demografik yapısını tespit etme açısından tahrir defterlerine göre daha sağlıklı veriler sunmaktadır. Halalca ile ilgili 01260, 01262 ve 01264 numaralı nüfus defterleri konumuza esas teşkil etmektedir. 01260 numaralı Hicri Gurre-i Cemaziye'l Ahir 1249 / Miladi 16 Ekim 1833 tarihli nüfus defterine göre 59 hane 200 erkek nüfus¹⁶ ile Balıkesir köyleri içinde 6. sırada yer almaktadır¹⁷. 01262 numaralı Hicri 1256 / Miladi 1840-1841 tarihli defterde 79 hane 178 erkek nüfus¹⁸ ile 6. sırada yer almaktadır¹⁹. 01264 numaralı tahmini 1844 tarihli nüfus defterinde ise 79 hane ve 178 erkek nüfus olarak görülmektedir²⁰. Nüfus defterlerindeki bilgilerin analizine geçmeden önce Adrese Dayalı Nüfus Sistemine göre Balıkesir Büyükşehir Belediyesi Altteytlül ilçesi sınırları içerisinde yer alan ve Halalca Mahallesi olarak geçen köyün 2015 yılı nüfus sayısının 1416²¹ olduğunu belirtmek yerinde olacaktır.

¹² Osmanlı mali teşkilatında vergileri tespit amacıyla yapılan sayıma denir. Ayrıntılı bilgi için bkz: Mehmet Öz, "Tahrir", *TDVİA*, XXXIX, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., Ankara 2010, s. 425-429.

¹³ Halil İnalçık, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi I*, Eren Yayıncılık, İstanbul 2009, s. 63.

¹⁴ Fernard Braudel, *Akdeniz ve Akdeniz Dünyası I*, (çev.M. A. Kılıçbay), Eren Yayıncılık, İstanbul 1989, s. 267

¹⁵ Zübeyde Güneş Yağcı ve Serdar Genç, *H.1256/M.1840-41 Tarihli Balıkesir Nüfus Defteri (Değerlendirme ve Transkripsiyon)*, Balıkesir Kent Arşivi Yayınları 9, Balıkesir 2013, s. 39.

¹⁶ BOA. NFS.d. 01260 s. 88-92.

¹⁷ Özlem Özpolat, *Nüfus Defterlerine Göre Balıkesir Kazası'nın Demografik ve İstatistikî Özellikleri*, Balıkesir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 2013, s. 106.

¹⁸ BOA. NFS.d. 01262 s. 6-9.

¹⁹ Özlem Özpolat, *a.g.t.*, s. 116.

²⁰ BOA. NFS.d. 01264 s. 6-9.

²¹ <https://biruni.tuik.gov.tr/medas/?kn=95&locale=tr> erişim tarihi 11.06.2016 19.13

Nüfus defterlerinden anlaşıldığı üzere 1833 yılından 1840/1841 yılına geçerken köy nüfusunda bir düşüş meydana gelmiştir. Osmanlı Devleti'nde XIX. yüzyılın ilk yarısında bir nüfus azalması yaşandığı ve devletin buna tedbirler almaya çalıştığı bir gerçektir. Osmanlı genelindeki düşüş Halalca'da da yaşanmıştır. Aynı yıllarda Halalca'nın bağlı bulunduğu Balıkesir Kazası genelinde yapılan sayımlarda da, Balıkesir merkezinde de nüfus azalması dikkati çekmektedir²². Birbirini takip eden yıllarda yapılan nüfus sayımında ise artışın erkek nüfus olarak gerçekleşmediğinin tespitini yapmak mümkündür. Osmanlı nüfus sayımlarında tahrirlerde olduğu gibi kadınların sayılmadığını bilmekteyiz. Bu durumda köyün toplam nüfusuna ulaşmak için hane hesabında olduğu gibi her haneyi beş ile çarpmak bizlere kesin doğru sonuçlar vermeyecektir. Çünkü nüfus defterlerinde hane halkında erkekler defterlere her yaş grubundan yazılmıştır. Bu durumda defterlerde sayılmayan her yaş grubundan kadındır. Her hane reisinin bir zevcesi olacağı hesaplandığında 1833 yılında 59 hane 59 zevce demektir. Bu rakama 200 erkek eklendiğinde toplam nüfus 259 olarak hesaplanır. Bu hesaplamada her hanenin bir kız çocuğu olabileceği düşünüldüğünde bu sayı 318'e ulaşmaktadır. Aynı hesaba göre 1840/1841, 1844 sayımlarında ise toplam köy nüfusu olarak tahmini 336 rakamına ulaşmaktadır. Biz bu rakamlara ve gördüğümüz nüfus defterlerine dayanarak köyde bir nüfus azalması olduğu kanısını taşımamakla birlikte erkek nüfusunda bir azalmanın olduğu üzerinde durmaktayız. Bu nedenle tahmini nüfus hesaplamalarında tüm erkek sayısının yanında bir o kadar da kadın olabileceği şeklinde yapılan değerlendirmeler yanıltıcı sonuçlar ortaya çıkartabilir.

01260 numaralı nüfus defterinde kişilerin aile isimleri ve yaşları belirtilmiş olup, 01262 ve 01264 numaralı defterlerde bunlara ek olarak kişilerin fiziksel özellikleri de tanımlanmıştır. 01260 numaralı nüfus defterine köyden altı erkek sayımın yapıldığı dönemde askerde oldukları için Asakir-i Mansure²³'de kaydedilmiştir. Bu dönemde nakil ile Mestavra'ya, KöselerKköyü'ne ve Şeyh Lütfullah Mahallesi'ne gidenlerin yanında iki kişinin de Halalca'ya geldiği görülmektedir. 01262 ve 01264 numaralı defterlerde ise kişiler "*Orta boylu, siyah sakallı Giridîzâde Devletlî Mehmed Paşa*" örneğinde olduğu gibi kaydedilmiştir. Fiziksel özellikler belirtilerek yapılan kayıtlarda 83 kişi orta boylu, 17 kişi uzun boylu, bir kişi de kısa boylu olarak gösterilmiştir. Bu dönemde köyde erkeklerin sakalları siyah, ak, kumral, sarı, kırmızı gibi renkli olarak kaydedilmiştir. Dokuz kişi Asakir-i Mansure'de kayıtlı olup bunlar arasında çavuş ve onbaşı görevinde olanlar bulunmaktadır. Aynı zamanda redifte bir bölük emini, redif

²² 1831'de 4596 olan erkek nüfus 1840/1841'de 3736'ya düşmüştür. Bkz: Zübeyde Güneş Yağcı ve Serdar Genç, *a.g.e.*, s. 47.

²³ Tam adı ile Asakir-i Mansure-i Muhammediyye olarak bilinen, II. Mahmud'un Yeniçeri Ocağını kaldırması üzerine kurulan ordu teşkilatıdır, bkz: Ferit Devellioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat*, Aydın Kitabevi, Ankara 2011, s. 46.

topçularında iki mülazım²⁴, bir topçu neferi, bir redif²⁵ olarak kaydedilenlerin varlığını defterden anlamaktayız. Köyde 1 kişi de mecnun²⁶ olarak kaydedilmiştir. Nüfus defterlerinde kişileri yazarken kullanılan tabirler, bizlere köydeki aileler ve lakapları hakkında bilgi vermektedir. 38 hanede kayıtlı 'orta boylu sarı sakallı Bacakoğlu Mehmet Ağa' örneğinde olduğu gibi defterde soyadının yerine kullanılan lakapları ve unvanları görmekteyiz. Köyde hacı, ağa, bey gibi unvanlar sıkça kullanılmaktadır.

Tablo: XIX. Yüzyılda Halalca Köyü'ndeki Ailelerin Lakapları

Abdülkadiroğlu	Börekçioğlu	Dilsizoğlu	İslâmoğlu	Sancaktaroğlu
Alemdaroğlu	Bursalı Ali	Fartoğlu	Katar Osman	Semercioğlu
Arapoğlu	Ceritoğlu	Giridizade	Kesikkulak	Sıraçlı kızı
Arikoğlu	Cücükoğlu	Gökçedereli	Kürt Mustafa	Sıraçlıoğlu
Aşçioğlu	Çakıroğlu	Hacı Osmanoğlu	Memişoğlu	Şamlıoğlu
Bacakoğlu	Çehreoğlu	Hacıoğlu	Molla Eyüb	Velioğlu
Baykuşoğlu	Çırakoğlu	Hacıoğlu	Mollaoğlu	Yanık Halil
Berikoğlu	Çikoğlu	Haliloğlu	Musulluoğlu	Yanıkoğlu
Bigadiçlioğlu	Çobanoğlu	Hatipoğlu	Nohutçuoğlu	Yeniköylü
Bostanoğlu	Devecioğlu	İmamoğlu	Pilavcioğlu	Yusufoğlu
Bürümçüoğlu	Kadiroğlu			

Köydeki ailelerin lakapları arasında icra ettikleri işe göre Devecioğlu, Çobanoğlu, Semercioğlu, Aşçioğlu, Börekçioğlu, Nohutçuoğlu gibi lakaplar vardır. Ayrıca bazı kişiler geldikleri yere göre Yeniköylü, Bigadiçli, Gökçedereli gibi lakaplar almışlardır. Bunların yanı sıra etnik kökeneften Kürd lakabı bulunan aile köyde sakindir. Cumhuriyet döneminde soyadı kanunu kabul edildiğinde bu lakapların soyadı olarak alındığı görülmektedir. Mesela Aşçioğlu lakabına sahip ailelerin Aşçı soyadını, Bostanoğlu lakabına sahip olanların Bostan soyadını Çobanoğulların ise Çoban soyadını almışlardır Bunun yanında Kesikkulak ve Bacakoğulları lakapları ise aynı aileler tarafından değişime uğramadan soyadı olarak alınmıştır. İslâmoğulları olarak geçen aile ise soyadı olarak Gülecer soyadını almakla birlikte köyle halen İslâmoğulları olarak anılmaktadır. Bunun yanında etnik köken olarak dikkat çeken Kürt Mustafa'nın ailesinin devamı ise muhtemelen köyde "Kürdün Mehmet" olarak devam etmektedir.

²⁴ Günümüzde teğmen, bkz: Ferit Devellioğlu, a.g.e., s. 841.

²⁵ Askerlik görevini bitirdikten sonra yedeğe ayrılan er için kullanılmaktadır, bkz: Ferit Devellioğlu, a.g.e., s. 1031.

²⁶ Mecnun: Cin tutmuş, çıldırmuş, deli divane anlamlarına gelmektedir. Bkz: Ferit Devellioğlu, a.g.e., s. 689.

Köy halkı kendisini Manav²⁷ olarak kabul etmektedir. Köyün çoğunluğu yerli olmakla birlikte muhacir ailelerin olduğu da bilinmektedir. İlker BOZBAY kendi ailesinin Romanya'nın Deliorman Bölgesi'nden göç ettiklerini, Adnan Yazan ise dedelerinin "93 Muhaciri" olduğunu belirtmektedirler²⁸. 1860-1890 yılları arasında Karesi Sancağı'na yapılan göçleri inceleyen bir çalışmada, 1882 tarihinde Çerkez muhacirlerinden 13 tanesinin (yedi Kadın-altı Erkek) Halalca Köyü'ne iskânı düşünülmüş fakat bu iskan muhacirlerin gösterilen yeri beğenmemesi üzerine gerçekleşmemiştir²⁹. Aynı kaynaktan edindiğimiz bilgilere göre köye 16 erkek 9 kadın olmak üzere 25 kişinin iskânının beklendiği fakat bu iskânın da gerçekleştirilmediğini anlamaktayız³⁰. Köylülerin verdiği bilgiler, kaynağımız tarafından teyit edilmemekle birlikte, köylülerin kendilerini muhacir olarak adlandırmaları ve bunu hatırlamaları resmi kayıtlardan kaçan bir bilginin var olabileceği bilgisini bizlere sunmaktadır. 1844 tarihinde 79 hane olarak görülen köy 1884 yılında hane olarak 93 haneye çıkmıştır³¹ Hane sayısındaki bu artışın nedenlerini elimizdeki bilgilerle tam olarak tespit etmek mümkün görünmemekle birlikte 1882'den itibaren Karesi Sancağı'na yapılan göçler ve köyde birkaç hanenin kendisini 93 Muhaciri olarak tarif etmeleri düşünüldüğünde hane artışında bir iskânın gerçekleşmiş olma ihtimali bulunmaktadır.

Halalca'nın Ekonomik Yapısı

Günümüzde Balıkesir Ovası; ikliminin sebze, meyve ve hububat ekimine müsait olmasının yanında, su kaynaklarının yeterli olması bakımından da önemli tarımsal üretimin yapıldığı yerlerden birisidir. Tarımsal faaliyetlerin yoğunluğu yanında çeşitliliği de göze çarpmaktadır. Tarımsal faaliyetlere bağlı olarak hayvancılık da bölgede oldukça önemli bir yere sahiptir. Balıkesir Ovası'nda beslenen hayvan cinsleri ile bunların bakım şekilleri tarihsel olarak karşılaştırıldığında ne gibi farklılıklar bulunmaktadır? Modern sulu tarıma geçmeden önceki dönemlerde Balıkesir Ovası'nda yetiştirilen ürünler ile günümüzde yetiştirilen ürünler arasında çeşit olarak farklılıklar/benzerlikler var mıdır? Varsa bunlar nelerdir? Yetiştirilen tarım ürünlerinin yetiştirilme yöntemleri dün ile bugün arasında değişikliğe uğramış mıdır? Tüm bu soruların cevabının mikro ölçekte Halalca'daki tarımsal üretiminin serüvenini izleyerek bulmaya çalışacağız.

²⁷ Türkçe sözlükte çeşitli anlamları olmakla birlikte bizi ilgilendiren halkı ifade eden manasıdır. Bu manada manav kelimesi Anadolu, oturduğu yerin yerlisi olmayıp başka yerden gelen, göçmen, Yörük ve yerli halk demektir. http://tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.5828a71f9919f6.31000405 Balıkesir'de manav kelimesi yerli halkı ifade etmektedir.

²⁸ 25 Mayıs 2016 tarihli mülakat.

²⁹ Zühal Koç, *Karesi Sancağına Yapılan Göçler (1860-1890)*, Balıkesir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, 2014, s. 82-84.

³⁰ Zühal Koç, *a.g.t.*, s. 102-105.

³¹ Zühal Koç, *a.g.t.*, s. 105.

Osmanlı tarihinde ekonomik verilerle ilgili en önemli kayıtları tahrir defterleri oluşturmaktadır. Araştırmamız kapsamında incelediğimiz Miladi 1530 tarihli Tahrir Defteri kayıtlarına göre Müslim ve gayrimüslim toplam 33 haneden oluşan Halalca Köyü'nün devlete ödemek zorunda olduğu vergi geliri 2.953 olarak kayıt altına alınmıştır³². 1573 tarihinde toplam 61 haneye ulaşan köy, 1840 Temettuat kayıtlarında 80 hane olarak görülmektedir³³.

Balıkesir tereke³⁴ kayıtları üzerine yapılan bir çalışmada; köye ait 10 tane tereke kaydına rastlanmıştır. Bir kişinin serveti yanında toplumun ekonomik yapısını da anlamamızı sağlayan tereke kayıtlarında Hicri 1085 (Miladi 1674/1675) yılında vefat eden Hasan Çelebi ibn Umur Beğ'in arkasında bıraktıkları, bizleri XVII. yüzyılda köyde yapılan ekonomik faaliyetler konusunda aydınlatmaktadır. Toplamda 222.270 akçe servete sahip olan Hasan Çelebi ibn Umur Beğ'in arkasında bıraktıkları yörenin giyim kuşamı hakkında bilgi vermenin yanında ekonomisi hakkında da bizleri bilgilendirmektedir. Bizi burada ilgilendiren bölgede yapılan hayvancılık ve tarım faaliyetlerine yönelik olarak verilerin bulunup bulunmadığıdır. Tereke kaydında ekili olarak buğday, hayvan yemi ve burçak tarlalarının olması, ambarında buğdayının bulunması, çift aletlerinin varlığının yanında camuş tosunu, camuş düvesi, camuş çifti, inek buzağı, tay, beygir, koyun gibi hayvanlara sahip olması, köyde XVII. yüzyılda ekilenler ve hayvanlar hakkında bizlere ipuçları sunmaktadır.³⁵ Biraz sonra inceleyeceğimiz temettuat kayıtları özellikle köyde yetiştirilen hayvanların cinsleri konusunda tereke kaydı ile örtüşmektedir. Bunun yanında yaptığımız sözlü mülakatlarda hayvan yetiştiriciliğine bağlı olarak hayvan yemi ekiminin de hazır yemlerin kullanımı artana kadar uzun süreçte ekildiğini göstermektedir. Tereke kaydında merhumun bağının olduğu bilgisi bağcılığın yörede yapıldığının önemli bir göstergesidir ve sonraki yıllara ait bilgilerimizi teyit eder niteliktedir.

1840 yılına ait temettuat kayıtları köyün ekonomik yapısını anlama açısından oldukça geniş ve faydalı bilgiler içermektedir. Arapça kar etmek anlamına gelen Temettü' kelimesinden türeyen temettuat; karlar kazançlar demektir³⁶. XIX. yüzyıldan itibaren toplayacağı örfi vergileri daha sağlıklı toplayabilmek amacıyla tüm vergilerin yerine temettuat vergisi konulmuştur. Bu vergilerle ilgili bilgiler, temettuat defterlerine kaydedilerek toplanılmıştır³⁷.

³² BOA, 166 numaralı Muhasebe-i Vilayet-i Anadolu Defteri (937/1530), s. 256.

³³ BOA, ML.VRD.TMT., Nr. 7227, s. 141-148.

³⁴ Kişilerin öldükten sonra mirasçılara bıraktıkları mallarının, eşyalarının, alacaklarının, varsa borçlarının kayıtlarıdır. Bkz: İlker Er, *Balıkesir Tereke Kayıtları Üzerinde Bir Değerlendirme(1670-1700)*, Balıkesir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 2008, s. 2.

³⁵ İlker Er, *a.g.t.*, s. 95-97.

³⁶ Ferit Devellioğlu, *a.g.e.*, s. 1251.

³⁷ Temettuat Defterleri ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz: Mübahat S. Kütükoğlu, "Osmanlı Sosyal ve İktisadi Tarihi Kaynaklarından Temettü Defterleri (6 Belge ile Birlikte)", *Belleten*, LIX/225, Ankara 1995, s. 395-412

Temettuat defterlerinde vergi mükellefinin ismi, gelir kaynağı ve bu gelirden alınacak vergi miktarı yer almaktadır. Araştırmamıza konu olan 1840 sayılı Halalca Karyesi Temettuat Defteri'ni incelediğimizde karşımıza aşağıda tablo olarak da verilen köydeki hayvan ve kovan sayıları ile besleyen hane sayıları ile ilgili bulgular çıkmaktadır.

Tablo 2: 1840 Tarihli Temettuat Kayıtlarına Göre Köydeki Büyükbaş Hayvan Sayısı ve Çeşidi

<i>Büyükbaş Hayvanlar</i>	<i>Besleyen Hane Sayısı</i>	<i>Toplam Hayvan Sayısı</i>	<i>Büyükbaş Hayvanlar</i>	<i>Besleyen Hane sayısı</i>	<i>Toplam Hayvan Sayısı</i>
Camuş Düve	12	24	Sığır Boğası	1	1
Camuş İnek	32	53	Sığır Düvesi ve Tosunu	42	75
Camuş Öküz	30	89	Sığır Danası	1	1
Camuş Malak	15	33	Bargir	8	12
Camuş Danası	1	1	Merkep	44	54
Camuş Tosunu	3	4	Kısarak	7	28
Danalı ve İnek Tosunu	1	2	Tay	11	23
Sığır Öküzü	34	65	Taylı Kısarak	17	41
Sığır İneği	43	78			
Toplam Hayvan Sayısı: 584					

1840 tarihli temettuat'a göre köy 80 hanedir. Hanelerden iki tanesinde(77 ve 78) erkek olmadığından dolayı kadınlar yazılmıştır. Sekiz hanenin de vergisi yoktur. Bu hanelerden ikisi Giridizâdelilere, ikisi dul kadınlara, biri redif' e, biri köy kâhyasına, biri fakire, diğeri de Canbaz kızı kuyusunun bulunduğu yere aittir³⁸. Köyde ağırlıklı olarak büyükbaş hayvan beslenmekle birlikte birkaç hanenin küçükbaş hayvan da beslediği görülmektedir. Büyükbaş hayvanlar sığır, camuş, beygirdir. Bunlar yanında tay ve kısarak da mevcut olup bazı hanelerde arı kovanları da tespit edilmiştir.

Tablo 3: 1840 Tarihli Temettuat Kayıtlarına Göre Köydeki Küçükbaş Hayvan ve Arı Kovanı

<i>Küçükbaş Hayvan Sayısı Ganem</i>		<i>Arı kovanı</i>	
Besleyen Hane Sayısı	3	Besleyen Hane Sayısı	26
Toplam Hayvan Sayısı	1056	Toplam Kovan Sayısı	55

Köyde onuncu hanede "Canbaz Kızı Kuyusu" ve yirminci hanede "Çakıroğlu Kızı Kuyusu" bulunmakta olup 3,5 dönüm bağın gelirleri bu kuyulara vakfedilmiştir³⁹.

³⁸ Osmanlı Devleti'nde toplum yönetenler ve yönetilenler olarak ikiye ayrılmaktadır. Yönetenler grubunda olan ümera, ulema, saray halkı, ulufe ve tımar alan hizmet sahipleri vergilerden muafırlar. Bunların dışında dul kadınlar da tarlasını ekecek durumda değilse vergiden muaf tutulmuşlardır. Bkz: Halil İnalçık, "Osmanlılarda Raiyyet Rüsümü", *Belleten*, XXIII, Ankara 1959, s. 50.

³⁹ BOA. ML.VRD.TMT., Nr. 7227, s. 142.

Temettuat kayıtlarına göre köyde 43 rençper, 1 kapucubaşı, 1 imam, 1 berber, 1 redif, 1 karye kethüdası bulunmaktadır. Köylünün tamamı rençper olarak kaydedilmese de incelediğimiz belgeler ışığında tarımla uğraştıkları sonucunu çıkarabiliyoruz.

Halalca Köyü'nde hane başına düşen gelir dağılımına bakacak olursak; 80 hanenin toplam geliri 72.600 kuruştur. Bu durumda hane başına 907,5 kuruş gelir düşmektedir. Köyde bu ortalama gelirin üzerinde 28 hane bulunmakta olup, kalan 52 hanede ortalamanın altında bir gelire sahiptir.

Tablo 4: 1840 Tarihli Temettuat Kayıtlarına Göre Köydeki Tarla ve Arazilerin Dağılımı

Tarla (Dönüm)	Mezru (Ekili Tarla)	Hali (Boş Tarla)	Bağ (Dönüm)
4891	1970	2228,5	117

Yukarıdaki tabloda Halalca Köyü'ne ait tarlaların ve bağların toplam dönümüyle, bunun yanında bu tarlaların ne kadarının ekilip ne kadarının boş bırakıldığını görmekteyiz⁴⁰. Ekili alanların boş alanlardan az olması teknik yetersizlikten boş kaldığına ve yahut nadas yöntemiyle ekim yapıldığı sonucuna götürmektedir⁴¹.

Tablo 5: 1840 tarihli Temettuat Defteri'ne Hallalca Karyesi'nin Mal Varlıklarını Değeri ve Vergisi

Hane	Toplam Kıymet	Hayvanatın Kıymeti ⁴²	Emlakların Kıymeti	Toplam Vergileri	Toplam Gelirleri ⁴³
80	160016	109073	50943	13167,5	72600

Temettuatta ilk hane Giridîzâde Mehmed Efendi'ye aittir. Burada Osmanlı tarihi açısından ve Balıkesir yerinde önemli bir yere sahip olan ve Halalca Köyü'nde çiftliği bulunan inişli çıkışlı siyasi hayatının bir döneminde Halalca'daki çiftliğine sürgün edilen Giridîzâde Mehmed Efendi ve ailesi hakkında az da olsa bilgi vermek yerinde olacaktır⁴⁴. Bizi burada esas ilgilendiren ailenin Halalca karyesi ile ilgili bağlantılarıdır. Çalışmanın devamında da görüleceği üzere ailenin köy üzerinde yadsınamayacak bir etkisi söz konusudur. Aileye Giridîzade veya Giridlioğlu denmesinin sebebi aile üyelerinden Girit'in Hanya Sancağı'nda mütesellim hizmeti yapanların bulunmasıdır⁴⁵. Giridîzade Mehmed Efendi bir dönem vezirlik rütbesiyle Silistre valiliği ve Sivas mutasarrıflığı yapmıştır. Bununla birlikte Balıkesir mütesellimi

⁴⁰ BOA. ML. VRD. TMT., Nr. 7227, s. 141-148.

⁴¹ Mutlu Aslan, 1840 (H.1256) Tarihli Temettuat Defterine Göre Hüdavendigar Eyaleti Balıkesir Sancağı Merkez Kazasına Bağlı Ova Köyü (Atanos), Halalca, Balıklı (Mendehore) ve Çayırhisar Köylerinin İktisâdi ve İctimaî Durumu, Dumlupınar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, 2007, s. 49.

⁴² Bu veri Tacettin Akkuş tarafından 62.075 olarak verilmektedir.

⁴³ Tacettin Akkuş toplam geliri 74.727,5 olarak vermektedir.

⁴⁴Giridîzâde Mehmet Efendi'nin hayatı ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz: İsmail Hakkı Uzunçarşılı, Karesi Vilayeti Tarihçesi, Zağnos Kültür ve Eğitim Vakfı Yay., Balıkesir 2000, s. 145; Kerim Kani Akpınarlı, Balıkesir Şehir ve Belediye Tarihi, Kent Arşivi Yayınları, Balıkesir 2009, s. 69-80; İsmail Hakkı Uzunçarşılı, Karesi Meşahiri, Zağnos Kültür ve Eğitim Vakfı Yay., Balıkesir 1999, s. 201-206.

⁴⁵ Zübeyde Güneş Yağcı ve Serdar Genç, "XIX. Yüzyılda Balıkesirli Bir Paşa: Giridîzâde Mehmed Paşa ve Serveti", Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, II/6, Sinop 2009, s. 283.

olduğu da farklı kayıtlarda yer almaktadır⁴⁶. Mehmet Efendi'nin 817 dönüm tarlası, 7,5 dönüm bağı, 14 tane camuş öküzü, 2 tane sığır öküzü, 4 tane esb(at) ve bargiri, 5 tane esteri, Atanos önünde 2, Eftelye'de 1, İnkaya'da 1, Üzümcü mevkii civarında 1 değirmeni bulunmaktadır. Aynı zamanda ekmekçi fırını, sergi ve pabuççu dükkanı, Arpacı hanında hissesi ve küçükbaş hayvanları vardır. Üzümcü Çiftliği'nde ise 1.110 dönüm tarlası, 1,5 dönüm bağı, 10 tane camuş öküzü, 12 tane camuş ineği, 5 tane camuş düğesi, 11 tane sığır ineği danalı, 9 tane sığır tosunu ve düğesi, 3 tane sığır danası, 1 tane sığır boğası, 21 tane kısarak, 14 tane taylı kısarak, 8 tane birer yaşında tay, 12 tane camuş malağı bulunmaktadır. Bu malların toplam kıymeti 5.000 olarak verilmiştir, vergisi yoktur. Köyün 1 numaralı hanesinde kayıtlı bulunan Giridîzâde Mehmed Paşa'nın kıymetleri toplamı neredeyse köyün yarısına yakındır. Belki de bunun sonucu olarak aile köye cami, çeşme gibi önemli yapılar kazandırmıştır. Bunun dışında Hane 19 da Giridîzade Ahmed Ağa oğlu Mehmed Bey'e aittir.

1840 tarihli Temettuat kayıtları bize köyün ekonomik yapısı hakkında oldukça önemli bilgiler vermektedir. Kayıtlardan tespit ettiğimiz kadarıyla rençperlik köyde önde gelen meslek grubudur. Köydeki hayvan sayılarına bakıldığında büyükbaş hayvan sayısının çokluğu dikkat çekmektedir.

Temettuat kayıtlarında geçen Canbaz Kızı ve Çakıroğlu Kızı kuyuları köylü tarafından günümüzde çok bilinmemektedir. Kayıtlar bize kuyuların yeri hakkında bilgi sunmamakla birlikte hangi hane içerisinde yer aldığını belirtmektedir. Kuyular muhtemel ilk kuruluş yeri Üzümcü Çayı, yani Ova Köy sınırı olan ve defalarca yeri değişen köy yerleşiminin dışı fakat köy sınırları içerisinde. Yaptığımız araştırmada köylüler tarafından anılan mevkilere yakın "Kadın Kuyusu" ve "Emir Ali Kuyusu" olarak adlandırılan iki kuyunun varlığını tespit edebiliyoruz. "Kadın Kuyusu" olarak adlandırılan mevkide modern su kuyusu görünümüne sahip bir yapı bulunmaktadır. Bu kuyunun bulunduğu toprak parçasının (tahmini 300 metre kare civarı) Vakıflar Genel Müdürlüğü'ne ait olduğu köylüler tarafından belirtilmiştir. Günümüzde Kadın Kuyusu olarak adlandırılan bu tarihi kuyunun temettuatta geçen Canbaz Kızı ve Çakıroğlu Kızı kuyularından hangisi olabileceğini tespit edemedik. Kayıtlarda olmayan fakat köylülerin Emir Ali Kuyusu adını verdikleri eski bir kuyu ise tapu kadastro çalışmaları ve tarımsal faaliyetleri sonucu tespit edilememiştir. Muhtemelen kuyu kullanılmadığından dolayı toprak altında kalmıştır.

Tarımsal faaliyetler ile hayvancılık faaliyetlerinin birbirini tamamladığı düşünüldüğünde camuş (manda) ve sığır sayısındaki fazlalık dikkat çekmektedir. Civardaki üç köy (Ova köy, Çayırhisar, Balıklı) ile Halalca köyünün temettuat kayıtlarının karşılaştırmalı olarak incelendiği çalışmada Halalca Köyü Giridîzade'nin de etkisiyle gelir seviyesi olarak en yüksek köy

⁴⁶ İ. H. Uzunçarşılı, *Karesi Meşahiri*, s. 203-205.

olarak ön plana çıkmaktadır⁴⁷. Temettuat kayıtlarına esas olarak tarımsal üretim olarak bağ kavramı ön plana çıkmaktadır. Temettuata göre üretilen ürünlerin çeşitleri belli olmamakla birlikte bağlar kayıt altındadır.

Tablo 6: 1840 Tarihli Temettuat Kayıtlarına Göre Köydeki Mal Varlıklarının Adet Olarak Değeri

<i>Cinsi</i>	<i>Adet Olarak Değeri (kuruş)</i>	<i>Cinsi</i>	<i>Adet Olarak Değeri (kuruş)</i>
Camuş Düve	50-100 arası	Sığır Boğası	200
Camuş İnek	150-225 arası	Sığır Düvesi	40-60 arası
Camuş Öküz	225-300 arası	Sığır Danası	25
Camuş Malak	10-50 arası	Bargir	175-250 arası
Camuş Danası	20-100 arası	Merkep	30-100 arası
Camuş Tosunu	60	Kısrak	200
Danali ve İnek Tosunu	92,5	Tay	100-200 arası
Sığır Öküzü	150-200 arası	Taylı Kısrak	150-225 arası
Sığır İneği	90-125	Sığır Tosunu	60-75 arası
Arı kovanı	12		

Yukarıdaki verilerin yanı sıra o dönemde tarlanın dönümü 5 kuruş, bağın dönümü ise genellikle 100 kuruş olmak üzere 50 ile 100 kuruş arasında değişmektedir. Bu rakamlar bize bağcılığın önemli bir gelir kaynağı olduğunu göstermenin yanında bağların önemli bir ekonomik değere sahip olduğunun kanıtıdır. Modern tarımın olmadığı bu dönemde toprağın değerinin düşük olduğunu görmekteyiz. Bunun yanında hayvancılığın yoğun olduğu köyde önemli bir ekonomik değere sahip olan camuş öküzü, sığır öküzü, sığır boğası yaklaşık 40 dönüm tarla değerine sahip görünmektedir. Bu hayvanların tarımsal faaliyetlerde çift sürme işini gördükleri düşünüldüğünde değerinin, bu oranda yüksek olması sonucunu ortaya çıkarmıştır.

Temettuat incelemelerinde gözden kaçan önemli noktalardan birisi de mal varlıkları yazılırken “ *Camus ineği zevcesinin 1, sığır ineği birisi zevcesinin, tarla zevcesinin 1 dönüm*” gibi geçen ifadelerdir. 80 hanenin yazıldığı kayıtlarda 17 hanede kadınların mal varlıklarının da kayıt altına alındığını görmekteyiz. Bu mal varlıkları genellikle sığır ineği, camuş ineği gibi hayvanları kapsamakla birlikte hane altıda bir dönüm tarla, hane 34’te iki dönüm bağ, hane 60’da bir dönüm bağ *zevcesinin* yine hane 34’de *validesine* ait bir dönüm bağ olarak belirtmektedir. Kadınların bu mal varlıklarını miras yoluyla mı yoksa başka yollarla mı elde ettikleri konusunda bilgi sahibi değiliz. Fakat kayıtlarda özellikle kadınlara ait mal varlıklarının da yazılmış olması köyde yapılan ekonomik faaliyetlerde erkeği ile birlikte çalışan kadınların da maddi değeri olan mallarının olması ve bu malların özellikle ekonomik değeri yüksek olan hayvanlar ile bağlardan oluşması oldukça dikkat çekicidir. Günümüzde de bazı ailelerde hayvanların bakımını üstlenen kadınlara, bu inek senin ya da bu camuş senin gibi tabirlerin kullanıldığını biliyoruz. Belki de köyde o dönemde bir çok

⁴⁷ Mutlu Aslan, *a.g.t.*, s. 41-42.

kadına bunlar söylenmiş fakat kayıt altına alma konusunda bazı aileler sözlerini yerine getirmiş olabilir. Her şeye rağmen köyde kadınların da mal varlığının olduğu göze çarpmaktadır. Günümüzde de köyde birçok ailede geleneksel olarak bakılan hayvanlardan ve tarlalardan bir kısmı evin hanımına ait gibi görünmektedir. Evin hanımı bunlardan elde ettiği gelirle kendi ekonomik özgürlüğüne sahip olmakta ve buradan elde ettiği gelir ile kendi ihtiyaçlarını karşılamaktadır.

Salnamelere göre Balıkesir Ovası'nda buğday, arpa, mısır, yulaf, nohut, fasulye, burçak, fiğ, sanayi bitkisi olarak pamuk, yağlı bitki olarak susam, ekilen tarım ürünleri olarak ön plana çıkmaktadır⁴⁸. Halalca'da dün ne, nasıl ve niçin üretilmekteydi? Bunların cevabını tarımın en önemli aktörü olan köy halkından öğrenmekteyiz.

Ali GÜNDOĞAN köyde tarımsal üretim ile ilgili neler yapıldığını "Mayıs ayının ilk günlerinde pamuk ekilir, yerli pamuk öyle makine falan yok saçma... Kavun karpuz ekilir hidrellezden bir hafta önce ekilen kavun karpuz pek neşeli olur, geç kaldı mı randıman vermezdi... Nohut çok güzel nohut olurdu, şimdi ekilmiyor. Burçak ekiliyor, hayvan yemi saçmalı ekilirdi. Bulgur taşlarında çekiyor, kırıyor, onu ıslatıyor, tavlıyor bunu ondan sonra öküzlere veriyor, samanın üstüne bunu yiyince hayvan pulluğu bir çekiyor ki... Arpa, buğday bitti mi nohut gelir, onun üstüne burçak gelir, nohudun tuzlu samanını da koyunlara verirler... Susam meşhurdu anam anam, eskiden bağlar deriz biz 5 dönüm 10 dönüm anız yerlerine, susamı öbek öbek dizerek 10 dönüm eken 150 öbek yapar bir bekçi vardır yazar bunları. Akşamüstü ekilir haziranda, o zaman yağmur çok oluyor. Balıkesir'e giden yollar var ya hep susam sağlı sollu, güneşte çit çit açılır susam. Bundan sonra yaygı yayılır, sopalarla silkilir ve demetler başka bir yaygıya yatırılır. Ertesi gün yaygıda yatan susam demetleri tekrar silkilir. Lokmanın yağı susam yağından olur, susamdan tayin helvası olurdu, o susamdan basma helvası yapılır kışın yenir..." sözleriyle belirtti. Yukarıdaki sözler eskiden Halalca'da pamuk ve susam üretiminin yoğun yapıldığına ve bu üretimin köy ekonomisindeki yerine değinmektedir. Yine Ali GÜNDOĞAN'dan alınan bilgilere göre susamın küspesi ve pamuğun içindeki çiğit mandanın beslenmesi açısından oldukça önemlidir. Hatta mandanın kaymağına tadını veren pamuğun içindeki çiğidin mandaya yedirilmesidir⁴⁹. "Susam yağı çok güzel olur şehirde fabrikaları var. Eşeklerle gidilirdi ninelerimizle, şehir fakir o zamanlar, her evde çufallık (çuvallık) var... Çıkırık eğirirdik, bugün herkes satın alıyor o zaman bir şey yok şehirde..." diyordu Semine ERGÜN.

Geçmiş dönemlerde susam ve pamuk üretiminin ağırlık kazandığı Halalca'da susam, helva yapımı, yağ yapımı gibi köylünün temel ihtiyaçlarını karşılayan ve ekonomik olarak büyük değere sahip olan bir üründü. Pamuk ise köydeki giysi ihtiyacını karşılamının yanında mandanın beslenmesinde de kullanılmaktaydı. Bu ürünlerin üretimi aynı zamanda köy ile şehir bağlantısını

⁴⁸ Karesi Vilayetine Mahsus Salnâme,1305/1888, s. 67-87

⁴⁹ Ali Gündoğan, 25 Mayıs 2016 tarihli mülakat.

sağlamaktaydı. Pamuğun ve susamın yağının çıkarılması için çarşıya gidilmesi köydeki yaşlıların çocukluk anıları içerisinde unutulmazlar arasında yer almaktadır.

Semine ERGÜN *“Halalca'nın kaymakları meşhur, sağarsın lokur lokur kaynatırsın yime de gezdir, şimdi hasret kaldık... Yırsın, satarsın, para kazanırsın, şimdi damlar boş... Şimdi gençlere hayvana bakmak zor geliyor. Evvelden harman sürerdin, bir ay orak biçerdin otun samanın vardı”* demektedir.

Yaptığımız mülakatlar ve gözlemler sonucunda günümüzde Halalca'da pamuk ve susam üretiminin yok denecek kadar azaldığını nohut üretiminin ise azaldığını, bunun yanında yine eskiden olduğu gibi kavun, karpuz, buğday, fiğ gibi ürünlerin üretiminin yapıldığı gördük. Hayvancılıkta ise büyükbaş hayvancılığın halen ağırlıklı olarak yapıldığını görmekteyiz. Manda yetiştiriciliğinin bir dönem azaldığı görülmekle birlikte son yıllarda manda üretimine devletin verdiği teşvikle birlikte sayılarında bir artış olduğu köylüler tarafından dile getirilmektedir. Büyükbaş hayvancılığın ise etinden ziyade süt üretimi için yapıldığı görülmektedir. 1960'tan sonra sulu tarıma geçilen köy bugün seracılık faaliyetleri ile Balıkesir ekonomisine güç katmakta ve şehir merkezinin sebze ihtiyacının karşılanmasına katkı sağlamaktadır. Eski kayıtlarda köye ait birçok bağ kaydına rastlanmakla birlikte günümüzde köyde bağcılık faaliyetleri ortadan kalkmış görünmektedir.

Köyde yapılan tarımsal faaliyetler ile ilgili en önemli yapı olarak günümüzde kullanılmayan fakat 1960'lı yıllara kadar kullanıldığı ifade edilen tarihi bir değirmen de bulunmaktadır. Köyün Ova Köy civarındaki Üzümcü Çayı kenarında kurulan değirmenin varlığı bize bölgede buğday tarımının yapıldığını göstermektedir. Halalca'nın sınır komşusu olan Ova Köy ile sınırda bulunan değirmen iki köy tarafından kullanılmıştır. Değirmenin son işletmecisi merhum Mürşit Kangal'dır. Merhum Mürşit Kangal'ın kızı ile yapılan görüşmede *“Babasının değirmen işlettiğini kendisine ara sıra anlattığını fakat bu konu ile ilgili hafızasında çok bilginin kalmadığını”* söylemiştir. Değirmenin faal olarak çalıştığı yıllarda Ova Köy'den insanlar çalışmıştır. Değirmenin bulunduğu söylenen mevkide günümüzde üzerine beton atılmış bir yapının bulunduğu görülüyor. Yapıda değirmeni andıracak mimari özellikler bulunmamaktadır.

Temettuat defterlerinden öğrenebileceğimiz bilgilerden birisi de incelenen köyde bulunan ailelerin isimleridir. Halalca Köyü'ndeki aile isimlerinin verildiği tabloya göre köyde 50 aile yaşamakta olup, bunlar arasında beş aile üç haneye, 12 aile iki haneye, 33 ailede tek haneye sahiptir.

Tablo 7. 1840 Tarihli Temettuat Kayıtlarına Göre Köydeki Aile/Sülale İsimleri

<i>Ailelerin lakapları</i>	<i>Hane Sayısı</i>	<i>Ailelerin lakapları</i>	<i>Hane Sayısı</i>	<i>Ailelerin lakapları</i>	<i>Hane Sayısı</i>
Çobanoğlu	3	Alemdaroğlu	1	Kesikkulak	1
Devecioğlu	3	Arapoğlu	1	Kürt Mustafa	1
Hacı Osman	3	Bacakoğlu	1	Molla Eyüb	1
Hacıoğlu	3	Berik oğlu	1	Mollaoğlu	1
İmamoğlu	3	Bigadiçlioğlu	1	Musulluoğlu	1
Abdülkadiroğlu	2	Bursalı Ali	1	Nohutçuoğlu	1
Ankoğlu	2	Ceritoğlu	1	Pilavcıoğlu	1
Aşçıoğlu	2	Çehre oğlu	1	Semerci oğlu	1
Baykuş oğlu	2	Çırak oğlu	1	Sıraçlı Kızı	1
Bostan oğlu	2	Çikoğlu	1	Şamlıoğlu	1
Börekcı oğlu	2	Dilsizoğlu	1	Velioğlu	1
Cücükoğlu	2	Fartoğlu	1	Yanık Halil	1
Çakıroğlu	2	Gökçedereli	1	Yanıkoğlu	1
Giridizade	2	Hacıoğlu	1	Yeniköylü	1
Memiş oğlu	2	Haliloğlu	1	Yusufoğlu	1
Sancaktar oğlu	2	Hatipoğlu	1		
Sıraçlı oğlu	2	Katar Osman	1		

Köyün Tarihi Eserleri

Halalca Köyü içerisindeki en eski yapı köylülerin “Kümbet Dede” olarak adlandırdığı Fatma Sultan Türbesi’dir⁵⁰. Fatma Sultan Türbesi bugün Ova Köyü ile Halalca arasında yer almaktadır. Kümbetin içinde 3 sandukanın olduğu etrafında ise birçok mezarın bulunduğu köylüler tarafından ifade edilmektedir. Türbenin onarımı ile ilgili yapılan bir çalışmada türbenin içinde iki tane mezarın bulunduğu ancak daha önceden beton döküldüğü için altta başka mezarların da

⁵⁰ Türbenin kime ait olduğu ile ilgili kaynaklarda birçok tartışma yer almakla birlikte son zamanlarda yapılan araştırmalar türbenin Çelebi Mehmet’in kızı ve II. Murad’ın kız kardeşi ve Fatih Sultan Mehmet’in halası Fatma Sultan’a ait olduğu kesinlik kazanmıştır. Bu konuda tartışmalar için ayrıca bkz: Sezai Sevim, *a.g.t.*, s. 292; Kerim Kani Akpınarlı, *a.g.e.*, s. 53-58; Necmi Akyalçın, *Balıkesir Yöresinde Yatır Efsaneleri Üzerine Bir Araştırma*, Balıkesir Belediye Yay., Balıkesir 1998, s. 64-66; Ed. Filiz Özdem, *Bitek Kent; Balıkesir*, Yapı Kredi Yay., İstanbul 2003, s. 161-162; Şenol Çelik, *Kişisel Raporu*, Balıkesir 2014.

olabileceği belirtilerek daha kapsamlı bir çalışmaya ihtiyaç duyulduğu vurgulanmaktadır⁵¹. Kümbet'in etrafının kimliği bilinmeyen kişiler tarafından talan ve tahrip edilmesi köylüler tarafından devletin en üst makamlarına kadar iletilmiştir⁵². Buna rağmen araştırmamıza konu olan tarihlerde (Nisan-Mayıs 2016) Kümbet'le ilgili hiçbir onarım çalışmasının yapılmaması ve eserin perişan hale gelmesi ülkemizde tarihi yapıların yeterince korunmadığına bir örnek teşkil etmektedir.

Fot. 1. Fatma Sultan Türbesi'nin dıştan görünümü.

Fot. 2. Fatma Sultan Türbesi'nin içten görünümü.

Türbe ile ilgili birçok rivayet bulunmakla birlikte köylüler tarafından bilinen en meşhur rivayet şu şekildedir; Fatih Sultan Mehmed'in veziri, aynı zamanda hanedanın damadı olan Zağnos Paşa'yı Balıkesir'e sürgün etmiştir. Zağnos'un hanımı Fatih'e "Zağnos sana karşı kale yapıyor" diye şikayet etmiş. Bunun üzerine Fatih gelmiş ve Zağnos'u sırtında taş taşırken görmüş, Fatih "Kolay gelsin Zağnos" demiş, bunun üzerine Zağnos "Sağ ol Şevketlüm" deyince Fatih "Arkanı dönmeden nerden bildin benim olduğu mu?" diye sormuş. Zağnos "Burada bana senden başka Zağnos diyen çıkmaz" diye cevap vermiş. Ondan sonra Fatih bu iftirayı atan halasını affetmeyip onları konu edilen yere göndermiş. Bu bölgede vefat ettikleri için mezarları yani türbeleri de bu noktadadır. Daha önceki yıllarda türbeye çocuğu olmayanlar, hasta olanlar, cuma akşamı mum yakıp adak adarlar hayır lokması dağıtırlarmış. Hatta komşu köy olan Ova Köy'den tekbirlerle, ilahilerle, dualarla, kümbete doğru gidilerek kümbette mayıs ve haziran aylarında yağmur duasına son zamanlara kadar çıkıldığı bilinmektedir⁵³.

⁵¹ Hatice Uçar, "Fatma Sultan Türbesi ve Onarımına İlişkin Öneriler", *Atatürk Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi*, Sayı: 25, Erzurum 2010, s. 149-176.

⁵² Adnan Yazan'da türbenin onarılması için Cumhurbaşkanlığı'na yazılan yazı ve Cumhurbaşkanlığı tarafından verilen cevaba ait belgeler bulunmaktadır.

⁵³ Mahmut Sami Aydın, *Balıkesir Merkez Ova Köy'ünde Sosyal ve Dini Hayat*, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, 2008, s. 14; Nurten Bayraktar, *a.g.t.* s. 36, 38-39.

Köye ait en eski mezarlık günümüzde havaalanı olarak kullanılan bölgede yer almaktadır. İstimlâk çalışmalarında yeri değiştirilen ilk mezarlığın taşları köylülerden elde edilen bilgilere göre köy okulu yapılırken tahrip edilerek pencere taşlarında kullanılmıştır. Köye ait olan bu ilk mezarlığın tahrip edilmesi köyün demografik yapısı ile ilgili elde edilebilecek bilgiler konusunda bizi zor duruma düşürmektedir. Şu anda olmayan bu ilk mezarlık dışında köyde üç tane mezarlık bulunmaktadır. Bunlardan ikisi karşı karşıyadır. İçeride kalan mezarlık ise günümüzde kullanılmamakta ve mezar taşları dahi görünmemektedir. 28 tane Osmanlı Türkçesi yazıya sahip mezar taşına rast geldiğimiz mezarların hangi ailelere ait olduğu köyde mezarlık ile ilgilenen kişiler tarafından bilinmekle birlikte hangi mezarlığın tam olarak kime ait olduğu yazıyı okuyamadıklarından dolayı bilinmemektedir. Mezarlıklarda yaptığımız incelemeler sonucunda 20 tane erkek, 8 tane kadın mezarı tespit edebildik. Ulaştığımız en eski erkek mezarı Fotoğraf 4'teki "Paşalı oğlu Ali Ağanın ruhuna el-fatiha sene 1315"dir. En eski kadın mezarı ise Fotoğraf 3'deki "Ruhu ... fenadan bekaya etti rihlet ide hak kabrini ruy-ı cennet Bekir? oğlu Halil Ağa zevcesi Hatice Hanım ruhuna Fatiha sene 1311"dir.

Fot. 3. Kadın Mezarı.

Fot. 4. Erkek Mezarı.

Günümüzde kullanılan mezarlıklar bölgesinin batısında, Balıkesir'den köye doğru giderken solunda bulunan bir bölgeye halk tarafından Maşatlık adı verilmektedir. Kelime manası olarak da Türk Dil Kurumu sözlüğünde "Müslüman olmayanların, özellikle Yahudilerin mezarlığına verilen ad" olarak tanımlanmaktadır. Köylü tarafından tam manasıyla kullanılan bu kelime, burada gerçekten bir gayrimüslim mezarlığı olup olmadığını kesin olarak ortaya koymamaktadır. Tahrir kayıtlarında gayrimüslimlere ait bilgiler bulunmakla birlikte XIX. yüzyıl nüfus kayıtlarında köyde gayrimüslimlere ait kayıtlara rastlanmamaktadır. Buna göre köylüler tarafından eskiden burada mezarlık varmış denildiği düşünüldüğünde burasının bir gayrimüslim mezarlığı olduğu kanısını kuvvetlendirmektedir.

Köydeki en eski çeşme kitabesinden "Giridlioğlu Mehmed Paşa mahdumu Hacı Kazım Beyzade Nazım Beyefendi'nin yaptırdığı anlaşılın ve halk arasında "Bey Çeşmesi" olarak adlandırılan yapıdır. Çeşmenin kitabesinde günümüz Türkçesi

ile şunlar yazılıdır. “Hazret-i feyyaz-ı mutlak kıldı. Bu feyz-i refik..... nazm itdi ihya ..... Karyeyi Halalca ..... eder şüphesiz bu hayırdan oldu. Sadan-i ruh-ı Ahmed .... Giridi müjde olsun. Gane kalmadı köyde melal Fatiha ihda idiüb içen sudan bulsun safa. Balıkesir eşrafi hanedanından Giridlioğlu Mehmed Paşa mahdumu Hacı Kazım Beyzade Nazım Beyefendinin celb-i rıza-yı bari ve şafaat-i ... Burada inşasına muvaffak oldu. Sene 1351. ”

Çeşmenin yapımında ismi geçen Nazım Bey halk arasında hafızalarda gayet sağlam olarak yer edinen bir kişidir. Nüfus kayıtlarında ve belgelerde Giridizâde Mehmet Paşa'nın oğlu Hacı Kazım Bey'in oğlu yani Giridizâde Mehmet Paşa'nın torunudur. Halktan elde edilen bilgilere göre çeşmenin yapımında bey kimseye 5 kuruş verilmemiş ve “Parası benden” dediğini öğreniyoruz. Nazım Bey'in şehirden faytonla Halalca'ya geldiğini anlatan Semine ERGÜN onu çocukluğunda gördüğünü ve köyün girişinde bekleyen çocuklara şekerler dağıttığını anlatmaktadır. Köylü tarafından çok sevilen ve hayırla yad edilen Nazım Bey Giridizâdelerin köydeki son temsilcisidir. Ona ait olduğu söylenen ev ve çevresi onun ölümünden sonra çocuğu olmadığı için mirasçuları tarafından satılmıştır. Bugün bu ev Adnan YAZAN ailesine aittir.

Fot. 5. Halalca'daki eski evlerden bir görünüm.

Fot. 6. Halalca'daki eski evlerden bir görünüm.

Köydeki eski evlerin yapılarında kerpiç kullanıldığı dikkat çekmektedir. Birçoğu kullanılmadığı için harap hale gelen evlerin planına baktığımızda genellikle iki katlı olan evler, girişte mutfak, üst katta ise geniş salondan dağılan odalardan oluşmaktadır. Fotoğraf 5'de görülen ev mimari yapısı değişmeden günümüze kadar gelmiştir. Yapıda üst katın olduğu balkon şeklindeki bölüm, köylüler tarafından “hayat” olarak adlandırılmaktadır. Aynı mimari yapıya sahip olan fakat daha sonra üst katı kerpiç duvarlarla kapatılan ev (Foto 6), bundan 2-3 yıl öncesine kadar sahipleri tarafından kullanılıyordu. İçten merdivenle üst kata çıkılan evlerin odalarında küçük de olsa köylülerin hamam dediği günümüzde banyo olarak adlandırılan bölmeler bulunmaktadır. Yine oda içerisinde sandıkların, yatak ve yorganların koyulduğu gömme dolaplar göze çarpmaktadır. Eski yapıları restore etmek yerine depo gibi kullanan

köylüler yapıların sağlamlığına vurgu yapmakla birlikte korumak adına gerekli hassasiyeti göstermemektedir.

Balıkesir Kazası'nın köyleri içerisinde 1840-1845 yıllarını kapsayan bir çalışmada⁵⁴ Cuma Namazı kılınan köyler arasında geçmeyen Halalca Köyü'nde cami yapımı ile ilgili bulduğumuz ilk kayıt, Giridizâde İsmail Ağa tarafından Hicri 1181 (Miladi 1767) yılında bir cami yaptırıldığı ile ilgilidir⁵⁵. Muhtemelen bu cami istimlâk çalışmaları sırasında yok olmuştur. Günümüzde köyde iki cami bulunmaktadır. Bunlardan Eski Mahalle'de bulunan cami köyün en eski camisidir. Caminin girişinde 1285 tarihi yazısı köylü tarafından Miladi 1285 olarak değerlendirilmekte ve "Bizim camimiz Zağnos Paşa Camisi'nden bile eski" denilmektedir. Bu tarihin miladi olamayacağı hesaba katıldığında 1285 tarihi Hicri takvime göredir. Bu duruma göre caminin yapım tarihi miladi olarak 1867-1868 tarihleridir. 1955'te minaresi yıkılıp yeniden yapılan caminin ihtiyaç duyuldukça defalarca tadilata uğradığı mimari yapıdan anlaşılmaktadır. Tadilatlar sonucunda caminin tarihi dokusu yok olmuştur. Camiye ait son tadilattan önce var olduğu köylüler tarafından söylenen cami kitabesi günümüzde bulunmamaktadır.

Halalca'nın Sosyo-Kültürel Özellikleri

23 Nisan 2016 tarihinde Halalca Köyü'ne araştırmamız için gittiğimizde okulda yapılan 23 Nisan etkinliklerinde "caba⁵⁶" adı altında köylüden miktarı belli olmamakla birlikte bir miktar paranın etkinliğe katılan çocukların başının etrafında döndürülerek bir kutuya atıldığına şahit olduk. Köylülerin "caba" adını verdiği bu adet köyde yapılan düğünlerde oynayanların etrafında çevrilen para, çalgıcılara; asker uğurlamalarında ise askere gidene destek olmak için verilirdi. Fakat bu geleneğin nereden geldiği köylüler tarafından tam bilinmemektedir. Özellikle askere gidenler için böyle bir geleneğin olması köydeki dayanışmayı göstermesi açısından da oldukça önemlidir.

Köyde tek eşli evlilikler yaygındır. Eskiden 12-13 yaşlarında genç kızlar evlendirilirken günümüzde kızların okuması, meslek sahibi olması veyahut köyde kalmaması gibi sebeplerle evlilik yaşı artmış bulunmaktadır. 1963 yılında yapılan çalışmada⁵⁷ genç kızların ferace -köylü terlik demektedir- giymesıyla birlikte evlilik çağının geldiğinin anlaşıldığı belirtilmekte olup bizim yaptığımız sözlü mülakatlarda ise genç kızların 12-13 yaşlarında feraceyi veya terliği örtünmek amacıyla giydikleri bilgisine ulaştık. Eş seçme durumu ise oğlan

⁵⁴ Tacettin Akkuş, *Tanzimat Başlarına Kadar Balıkesir Kazası (1840-1845)*, Zağnos Kültür ve Eğitim Vakfı Yay., Balıkesir 2001, s. 101-102.

⁵⁵ Kerim Kanı Akpınarlı, *a.g.e.*, s. 70.

⁵⁶ Osmanlı Devleti'nde toprağı olmayan fakir köylü caba olarak geçmektedir. Bunlar evli ise caba-bennak olarak adlandırılmıştır. Aynı isimde vergi de vardır. Bkz: Halil İnalcık, "Osmanlılarda Raiyyet Rüşumu", s. 41-42. Türk Dil Kurumu sözlüğünde ise caba; bir şey ödmeden, bedavaya alınan şey olarak tanımlanmıştır.

⁵⁷ Nurten Bayraktar, *a.g.t.*, s. 19.

seçtiği kızla anlaşır ya da büyüklerin uygun gördüğü kız ve erkek tanıştırılıp görücü usulü şeklindedir. Aileler haberdar edildikten sonra kız isteme yapılır, eskiden üç defa gidilse de günümüzde böyle bir adet kalmamakta olup tek seferde kız alınmaktadır. Bunun yanında geçmişte başlık parası -ağırlık- da verilmekteydi. Bu para çeyiz için harcanırdı. Kız evi tarafından şerbet içme günü kararlaştırılırdı. Kız evinde yapılan karanfilli şerbetten 15-20 sürahi oğlan evine gönderilir, damadın sağdıçları burada şerbet içmek için hazır bulunurdu. Kız evinde cuma günü Kur'an-ı Kerim okunur, şerbet dağıtılırdı bundan sonra o kız nişanlı kabul edilirdi. Oğlan evi nişandan sonra peynir şekeri dağıtırdı. Daha sonra kız ve oğlan evinde çeyiz serilmekteydi. Kına gecesini kız tarafı düğünü erkek tarafı yapmaktadır. Kınada kaynana gelinin avucuna para ya da altın koyar bunun yanında gelen davetlilerde kına tepsisine para atarlardı⁵⁸. Sonuç olarak eskiden Halalca Köyü'nde evlenme ile ilgili farklı adetler olsa da günümüzde bunlardan bazıları kaybolmakla birlikte köydeki uygulamaları geçmişten günümüze belli bir sıra halinde aktarmaya çalışmış bulunmaktayız.

Köyde Ramazan ayında ilk gün mercimek çorbası içilmesinin Nurten Bayraktar'ın çalışmasında⁵⁹ adet haline geldiği söylene de günümüzde köylü "Ne bulursak onu yiyoruz" diyerek öyle bir geleneğin kalmadığını hatta olmadığını belirtmiştir.

Ölü gömme adetlerine gelecek olursak ölen kimsenin önce çenesi bağlanır, sonra da eller ve ayakları kumaş parçası ile birleştirilir. Ölenin kefeninin üzerine çörek otu serpiştirilir, bunun sebebi de çörekotunun olduğu yere şeytanın gelmeyeceğine dair olan batıl inanıştır. Mezar kazılırken koy denilen bir yerde mezarın içinde kazılır. Mevta mezara yatırılınca burnu yoklanır, daha sonra sağ tarafa çevrilir ve arkasına toprak konur. Koya doğru mevta itilir, bu boşlukta hesaplaşmasını yaptığı söylenir⁶⁰. Kadınlarda farklı olarak kefenin üzerine ferace (terlik) örtülür, tabut kapatılır. Cenaze ilk olarak mezara terlikle birlikte konulur, en son tahtayı koymadan önce yakınları mezardan terliği çekerler. Bunun sebebi kadın cenazesi olmasıdır, namahremdir anlayışından kaynaklanmaktadır. Cenaze sahibinin evinde yedi gün Kur'an-ı Kerim okunur, son gün mevlüt de yapılır. Cenaze evine akşam tebarekeye giderken yemek yapamaz diye yakınları tarafından yemek getirilir. Ölen kişinin ardından 40 gün sonra "kırk gün lokması" yapılır. Elli ikisinde ve senesinde de mevlüt okunurdu⁶¹

Sonuç

Tarih ilmi XX. yüzyıla gelene kadar devletlerin ve büyük siyasi aktörlerin çevresinde gelişmekteydi. Annales Ekolü'nün etkisiyle siyasi tarih yerine toplumsal tarihe doğru bir dönüşüm yaşanmıştır. Bunun sonucu olarak sıradan

⁵⁸ 25 ve 27 Mayıs 2016 tarihlerinde yapılan mülakatlar.

⁵⁹ Nurten Bayraktar, a.g.t., s. 33.

⁶⁰ Ali Gündoğan, 25 Mayıs 2016 tarihli mülakat.

⁶¹ Semine Ergün, 27 Mayıs 2016 tarihli mülakat.

insanın yaşantısına ve tarihine olan ilgi giderek artmıştır. XX. yüzyılda olayların ve teknolojinin hızlı bir şekilde değişmesiyle birlikte tarih ilminin metodunun içerisine de yeni kavramlar girmeye başlamıştır. Sıradan insanın yaşantısına duyulan ilgi yerel tarihe olan ilgiyi arttırmıştır. Bununla birlikte sözlü tarih kavramı da XX. yüzyılın ikinci yarısından itibaren tarih içerisindeki yerini almıştır. Yaptığımız çalışma Halalca yerelinde yapılan bir sözlü tarih çalışmasıdır.

Yerel tarihe karşı duyulan ilgi beraberinde sözlü tarih çalışmalarına verilen önemin giderek artması sonucunu ortaya koymuştur. Tarihi içerisinde insanın yaşadığı toprak parçasının dünü, bugünü ve geleceği kuşaklar boyu ilgi çeken konular içerisinde ve tarihin kapsamında yer almaktadır. Bu çerçevede sözlü tarih çalışmaları gelecek nesillere malzeme oluşturmak adına oldukça önemli bir görev yerine getirmektedir. Sözlü tarih çalışmalarının sağlam temellere oturabilmesi için devlete ait resmi belgeler ile sözlü tarih kaynaklarının verdiği bilgiler birbirini tamamlamalı hatta bazı durumlarda birbirini teyit etmelidir.

Sözlü tarih ile geleceğe malzeme oluşturmak adına yapılan bu çalışmamızda Halalca Köyü'nün demografik yapısına ait bulgular, ekonomi ile ilgili veriler, tarihi yapılara ait kaynaklar tarihsel süreçte değerlendirilmeye çalışılmıştır. Köyün demografik yapısı bize köyde XVI. yüzyılda gayrimüslim varlığına işaret etse de sonraki süreçte gayrimüslim unsurların varlığını kaybettiğini görmekteyiz. Köy gerek ekonomisi ve gerekse nüfusu bakımından Balıkesir çevresinde önemli bir potansiyele sahip görünmektedir. Günümüzde de bu yapısını koruyan köy yüzyıllar önce yaptığı tarımsal faaliyetler ile nasıl dikkat çekmişse bu özelliğini korumaya devam etmektedir. Köydeki tarımsal faaliyetleri değerlendirdiğimizde ise geçmişten bugüne bir değişim yaşandığını görmekteyiz. Bu değişimi özellikle pamuk, susam ve buğday üretiminde görmekteyiz. Pratikte insanların birçok ihtiyacını karşılayan pamuk ve susam gibi ürünlerin yerini seracılığa bıraktığı görülmektedir.

Yerleşim yerleri birçok kez değişime uğrayabilmektedir. Başlangıçta Üzümcü Çayı kenarına kurulan köy sel baskınları sonucu yer değiştirmiştir. Bu çalışmamızda özellikle insan faktörü olan istimlak çalışmaları sonucu bir köyün tarihi ile bağlantısının nasıl koparılmış olduğunu tüm açıklığı ile görmekteyiz. Havaalanı için istimlak yapılırken köye ait tarihi değer taşıyan mezarlık gibi unsurlar korunabilirdi. Şayet bu şekilde bir çalışma yapılmış olsa idi biz bugün Halalca ile ilgili daha fazla bilgiye sahip olabilirdik. Harf inkılabının bir sonucu olarak insanların kendi ailesine ait mezar taşlarını okuyamadığını bu köyde de tespit edebiliyoruz. Bunun yanında insanların kendilerine ait olduğunu düşündüğü mezar taşlarını okuyabilecek insanlarla ilgili bir arayış içerisinde girmemiş olması da ayrıca düşündürücüdür.

Köyde değişmeyen unsurlardan biri olarak büyükbaş hayvancılığı önemli bir geçim kaynağı olarak devam etmektedir. Geçmiş dönemlerde ön plana çıkan

manda yetiştiriciliği günümüzde de köyde devam etmektedir. Manda yetiştiriciliğinin doğal bir sonucu olarak kaymak üretimi ailelerin önemli gelir kaynağıdır. Günümüzde kaymak önemli bir gelir getirmekten ziyade geleneksel olarak devam eden bir üretim halini almıştır. Bu çalışma ile ihtiyaç fazlası üretimin köy ile şehir arasında bağlantıyı ve etkileşimi sağladığı, yapılan sözlü mülakatlarda açıkça ortaya çıkmaktadır. Tarımsal üretimin nedenlerinin ve sonuçlarının bu faaliyetlerde başat rol oynayan köylüler tarafından dile getirilmesi tarihçilerin sosyo-ekonomik verileri daha sağlıklı bir şekilde yorumlamaları açısından oldukça değerlidir.

Kaynaklar

Arşiv Belgeleri

BAŞBAKANLIK CUMHURİYET ARŞİVİ (B.C.A.)

MUAMELAT GENEL MÜDÜRLÜĞÜ (M.G.M.): Fon Kodu: 30-10-0-0

Yer: 155-94-4 Dosya Ek: 122

KARARLAR DAİRE BAŞKANLIĞI (K.D.B.) : Fon Kodu: 30-18-1-2

Yer: 98-39-10, 97-129-20, 108-41-11 Dosya Ek: 69

BAŞBAKANLIK OSMANLI ARŞİVİ (B.O.A.)

BOA, ML.VRD. TMT., Nr. 7227.

BOA, NFS.d., Nr. 1260, 1262, 1264.

166 No'lu Muhasebe-i Vilayet-i Anadolu Defteri 937/1530, Defteri Hakani Dizisi
Yayın No: 27, Dizin ve Tıpkı Basım, Ankara 1995.

Araştırma Eserleri

AKKUŞ, T., 2001, "*Tanzimat Başlarında Balıkesir Kazası (1840-1845)*", Zağnos Kültür ve Eğitim Vakfı Yay., Balıkesir.

AKPINARLI, K., K., 1939, "*Zağnos Paşa Ahfadına Ait Bazı Mezar Taşları (2)*", Kaynak Dergisi, Sayı: 73, s. 588-591.

AKPINARLI, K., K., 1943, "*Giridî Ailesine Ait Bazı Vesikalar*", Kaynak Dergisi, Sayı: 131/132, s. 228-231.

AKPINARLI, K., K., 1944, "*Giridî Ailesine Ait Bazı Vesikalar*", Kaynak Dergisi, Sayı: 135/136, s. 275-279.

AKPINARLI, K., K., 1945, "*Yatırlarımız*", Kaynak Dergisi, Sayı: 145, s. 408-409.

AKPINARLI, K. K., 2009, "*Balıkesir Şehir ve Belediye Tarihi*", Kent Arşivi Yayınları, Balıkesir.

- AKYALÇIN, N., 1998, "*Balıkesir Yöresinde Yatır Efsaneleri Üzerine Bir Araştırma*", Balıkesir Belediyesi Yay., Balıkesir.
- ASLAN, M., 2007, "*1840 (H.1256) Tarihli Temettu'at Defterine Göre Hüdavendigâr Eyaleti Balıkesir Sancağı Merkez Kazasına Bağlı Ova Köy (Atanos), Halalca, Balıklı(Mendehore) ve Çayırhisar Köylerinin İktisâdi ve İctimaî Durumu*", Yüksek Lisans Tezi, Kütahya.
- AYDIN, M., S., 2008, "*Balıkesir Merkez Ova Köy'ünde Sosyal ve Dini Hayat*", Yüksek Lisans Tezi, Konya.
- AYHAN, A.; GÖKSOY, H. A., 2011, "*Kendi Yurdunda Esir Olmak-İşgal Yıllarında Balıkesir*", İl Özel İdaresi, Balıkesir 2011.
- BAYRAKTAR, N., 1963, "*Halalca Köyü Monografisi*", İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü Bitirme Tezi, İstanbul.
- BRAUDEL, F., 1989, "*Akdeniz ve Akdeniz Dünyası I*", (çev. M. A. Kılıçbay), Eren Yayıncılık, İstanbul.
- ÇAVULDUR, M. E., 1935, "*Zağnos Paşa ve Balıkesir'le Alakası (2)*", Kaynak Dergisi, Sayı: 27, s. 548-551.
- ÇAVULDUR, M. E., 1935, "*Zağnos Paşa ve Balıkesir'le Alakası*", Kaynak Dergisi, Sayı: 31, s. 700-702.
- ÇELİK, Ş., 2014, "*Fatma Sultan Türbesi Olarak Bilinen Yapı Hakkında Bazı Değerlendirmeler*", Kişisel Rapor, Balıkesir.
- DENİZ, S., 2010, "*7227 Nolu Balıkesir Sancağı Merkez Kazasına Bağlı Köylerin Temettu'at Defterinin Transkripsiyonu ve Değerlendirilmesi*", Yüksek Lisans Tezi, Kütahya.
- DEVELLİOĞLU, F., 2011, "*Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*" Aydın Kitabevi, Ankara.
- EKİNCİ, R., 2011, "*Zağnos Paşa'nın Balıkesir'deki Vakıfları (16 Numaralı Zağnos Paşa Evkaf Defteri Transkripsiyonu ve Değerlendirilmesi H.1278-M.1862)*", Yüksek Lisans Tezi, Balıkesir.
- ER, İ., 2008, "*Balıkesir Tereke Kayıtları Üzerinde Bir Değerlendirme (1670-1700)*", Yüksek Lisans Tezi, Balıkesir.
- GÖYÜNÇ, N., 1997 "*Hane*", TDVİA, XV, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., Ankara, s. 553-554
- GÜNEŞ YAĞCI, Z.; GENÇ, S., 2009, "*XIX. Yüzyılda Balıkesirli Bir Paşa: Giridîzâde Mehmed Paşa ve Serveti*", Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, II/6, s. 282-293.

- GÜNEŞ YAĞCI, Z.; GENÇ, S., 2013, "H.1256/M. 1840-41 Tarihli Balıkesir Nüfus Defteri (Değerlendirme ve Transkripsiyon)", Balıkesir Kent Arşivi Yay. 9, Balıkesir.
- İNALCIK, H., 1959, "Osmanlılarda Raiyyet Rûsumu", Belleten, XXIII, Ankara
- İNALCIK, Halil, 2009, "Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi I", Eren Yayıncılık, İstanbul.
- KOÇ, Z., 2014, "Karesi Sancağına Yapılan Göçler (1860-1890)", Yüksek Lisans Tezi, Balıkesir.
- Karesi Vilayetine Mahsus Salnâme, 1305/1888
- KÜTÜKOĞLU, M. S., 1995, "Osmanlı Sosyal ve İktisadi Tarihi Kaynaklarından Temettü Defterleri (6 Belge ile Birlikte)", Belleten, LIX/225, Ankara.s.395-412
- SÜREYYA, M., 1996, "Sicill-i Osmanî", IV, (Yay. Haz. N. Akbayar), Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.
- Niyazi ve Kerim Efendiler, 1934, "Balıkesir'deki Yatırlar", Kaynak Dergisi, Sayı: 16/17/18, s. 386-388.
- ÖNTUĞ, M. M., 2003, "XVII. Yüzyılın İlk Yarısında Balıkesir Şehrinin Fiziki, Demografik ve Sosyo-Ekonomik Yapısı", Doktora Tezi, Konya.
- ÖZ, M., 2010. "Tahrir", TDVİA, XXXIX, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., Ankara, s.425-429
- ÖZDEM, F., 2003, "Bitek Kent: Balıkesir", Yapı Kredi Yay., İstanbul.
- ÖZER, K., 1946, "Balıkesir Efkafl", Kaynak Dergisi, Sayı: 160/161,s. 4-5.
- ÖZPOLAT, Ö., 2013, "Nüfus Defterlerine Göre Balıkesir Kazası'nın Demografik ve İstatistikî Özellikleri", Yüksek Lisans Tezi, Balıkesir.
- SEVİM, S., 1993, "XVI. Yüzyılda Karasi Sancağı (Tahrir Defterlerine Göre)" Doktora Tezi, Konya.
- SUNAY, S., 2007, "II. Abdülhamid Döneminde Balıkesirli Mülki Görevliler Hakkında Bir İnceleme (Sicill-i Ahval Kayıtlarına Göre 1879-1909)", Yüksek Lisans Tezi, Afyon.
- ŞİMŞİR, N., 2013, "Balıkesir Şehri ve Tarihi Araştırmaları", IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul
- TURHAN, H., 1936, "Zağanos Paşa Hakkında", Kaynak Dergisi, Sayı: 37,s. 8-10.
- UÇAR, H., 2010, "Fatma Sultan Türbesi ve Onarımına İlişkin Öneriler, Atatürk Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi, Sayı: 25,s. 149-176.

UZUNÇARŞILI, İ. H., 1999, "Karesi Meşâhiri", Zağnos Kültür ve Eğitim Vakfı Yay., Balıkesir.

UZUNÇARŞILI, İ. H., 2010, "Karesi Vilâyeti Tarihçesi", Zağnos Kültür ve Eğitim Vakfı Yay., Balıkesir.

Kaynak Kişiler

ASLAN, M. (d. 1937), Mülakat. 27 Mayıs 2016. Halalca Köyü.

ASLAN, T. (d. 1937), Mülakat. 27 Mayıs 2016. Halalca Köyü.

BACAĞOĞLU, A. (d. 1942), Mülakat. 25 Mayıs 2016. Halalca Köyü.

BİÇER, H. (d. 1937). Mülakat. 25 Mayıs 2016. Halalca Köyü.

BOZBAY, İ. (d. 1974). Mülakat. 23 Nisan 2016. Halalca Köyü.

BOZBAY, Y. (d. 1976). Mülakat. 23 Nisan 2016. Halalca Köyü.

ERGÜN, S. (d. 1930), Mülakat. 27 Mayıs 2016. Halalca Köyü.

GÜNDOĞAN, A. (d. 1936), Mülakat. 25 Mayıs 2016. Halalca Köyü.

YAZAN, A. (d. 1944), Mülakat. 25 Mayıs 2016. Halalca Köyü.